

Erken Cumhuriyet Döneminde Nüfus Siyaseti ve Aile

Celalettin Vatandaş¹ , Saniye Vatandaş² 

Öz

Cumhuriyet yönetimi, Osmanlı'dan demografik felakete uğramış bir toplumu devraldı. Devralınan toplum, savaşlar, işgaller, kitlesel katliamlar, kitlesel göçler, salgın hastalıklar nedeniyle demografik normalliği tamamıyla bozulmuş bir toplumdur. Bu toplum, erken cumhuriyet dönemindeki tüm siyasal, yasal, ekonomik, kültürel değişim projelerinin zeminini teşkil etti. Cumhuriyetin ilk günleriyle birlikte, iki asrı aşkın süredir dâhil olunan batılılaşma sürecinin son aşamasını teşkil edecek modern Türkiye'yi inşa edeceğine inanılan siyasal, yasal, ekonomik ve kültürel devrimler peş peşe uygulamaya konulurken, mevcut olumsuz şartlar gereği nüfus siyasetine de özel bir önem verildi. Hiç vakit kaybetmeden uygulamaya konan ve süreç içerisinde detayları oluşturulan nüfus siyasetinin karakteristik özelliğini pronatalist ve öjenik yaklaşımlar oluşturdu. Bu nedenle örneğin evliliğin ve çok çocukluluğun özendirildiği, buna karşılık evlenmemenin ve az çocuklu evliliğin yasaklanmasının dahi gündeme geldiği bir süreç ile "milli aile" inşa edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca mevcut nüfusun "sağlam kafa sağlam vücutta bulunur" ilkesi gereği sağlıklı ve bedenen güçlü bireylerden oluşması için özel çaba harcanmıştır. Çünkü toplumun hem demografik normalliğinin tesis edilmesi hem de bu demografinin dinç ve dinamik olması amaçlanmıştır. Bu araştırma, doğrudan dönemin yazılı kaynaklarına ve belgelerine dayanılarak, erken cumhuriyet döneminde yürütülen nüfus siyasetinin karakteristik özelliklerini ve bu bağlamda idealize edilen "milli aileyi" inşa etme çaba ve çalışmalarının niteliğini belirleme amaçındadır.

Anahtar Kelimeler: Erken cumhuriyet dönemi • Milli aile • Pronatalizm • Nüfus politikası • Demografik yapı

Population Politics and Family in Türkiye's Early Republican Era

Abstract

The society that the Republic of Türkiye inherited was a society whose demographic normality had been disrupted. This society formed the basis of all political, economic, and cultural change projects in the early Republican Era. During the first days of the Republic, the political, legal, economic, and cultural reforms that were believed would establish modern Türkiye were implemented one after another, and special importance was given to population policy in accordance with the conditions of the day. Pronatalist and eugenic approaches constituted the characteristic feature of the population policy that had been put into practice without delay and whose details were created during the process. Hence, the endeavor was to construct a national family by encouraging marriage and having multiple children, with the prohibition of marriage for having few children even being mentioned during the process. In addition, special efforts were made to ensure that the current population would consist of healthy and physically strong individuals in accordance with the principle of a sound mind residing in a healthy body. By drawing on the written sources and documents of the period, this research aims to determine the characteristic features of the population policy carried out in the early Republican Era and the efforts and endeavors to construct the national family.

Keywords: Early Republican Era • National family • Pronatalism • Population policy • Demographic structure

1 Celalettin Vatandaş (Prof. Dr.), Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Tekirdağ, Türkiye.
E-posta: cvatandas@nku.edu.tr ORCID: xxxxxxxxxxxx

2 Saniye Vatandaş (Doç. Dr.), Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Tekirdağ, Türkiye.
E-posta: svatandas@nku.edu.tr ORCID: xxxxxxxxxxxx

Atıf: Vatandaş, C. & Vatandaş, S. (2024). Erken Cumhuriyet Döneminde Nüfus Siyaseti ve Aile. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 44, 257-282. <https://doi.org/10.26650/SJ.2024.44.1.0010>

Extended Summary

The strong mutual relationship between the family institution and social structure is important. However, social structure is what dominates this reciprocal relationship, because demographic or functional changes in the social structure very quickly and easily affect the family institution structurally and functionally. In this respect, the periods in which extensive or radical changes have taken place in the social structure also gain meaning as the periods in which comprehensive and radical changes had taken place in the family institution. Many factors can be mentioned that lead to comprehensive and radical changes in the social structure. The most important factors among these that cause changes in the social structure are wars, natural disasters, mass migrations, epidemics, political revolutions, radical and massive religious or cultural changes, and sudden and comprehensive economic disasters or developments. Changes and new formations in the social structure under the influence of these or similar factors directly lead to a new cycle of changes and transformations in the family institution. This feature of the social structure-family relationship can be exemplified through Türkiye's recent history. In this respect, the 30-year period between 1910-1940 that covers the years of the Second Constitutional Era and the early Republican Era is very important. The Balkan War disaster, the Gallipoli Campaign, the disaster in the Battle of Sarikamish, and similar wars in the East, as well as mass murders, epidemics, mass migrations, the country's shrinkage by 800%-1000% within a short period of 10-15 years, the occupation of the entire country's territory, and the National Struggle that was carried out with all kinds of difficulties and impossibilities are all factors that meant difficulties that far exceeded anything any society or country could imagine. Moreover, those years represent a time when radical changes took place at the political, legal, economic, and cultural levels within the scope of the Westernization project. If one considers the matter only and especially in terms of disasters, a demographic disaster is seen to have been experienced in Türkiye during this period, and a significant part of the country's population had been lost due to wars and diseases. Thrace and Anatolia, which would become a homeland through the Republican Era, served as the shelter for those who had migrated from the Balkans and Caucasus in masses, leaving behind all their property and even some of their relatives due to wars and massacres. From this perspective, such a mass migration had rarely been seen in history. These masses experienced great mental and physical shock and pain and constituted the current demographic basis and structure in the nation-building efforts that started during the Second Constitutional Era and gained a systematic character in the Republican Era.

This period covers the first quarter of the 20th century and is mostly associated with wars, massacres, diseases, and extensive and deep subsistence problems. It also constituted an extremely important threshold of the Westernization that had been going on for more than two centuries. This period corresponds to a time when radical changes

in social institutions took place at the highest level within the scope of Westernization efforts that had turned into state policy through the Tanzimat [Reform Era]. The Republican cadres believed that this policy should be all-encompassing nationwide, and they knew and projected that they had much to do when they took power. However, the Republican administration took over a society that had suffered a demographic disaster. For this reason, they believed that before all their political, legal, cultural, and economic projects, they should first repair the existing demographic structure that had lost its natural balance and restore it to a healthier condition. This was a very important aspect for the future of the country, as this would be necessary for the success of the revolutions to be carried out or planned beforehand. They believed that the way to repair the demographic structure in terms of the social structure-family relationship was through the family. They also believed that if the institution of the family, which had been damaged heavily by great disasters, could be made healthy and strong, the demographic structure would return to its normal state and the revolutions would be successful and innate. For these reasons and purposes, they immediately took action. Even in the years of the National Struggle, they had intellectual discussions about the regulations regarding the family institution. They thought of methods and tools to make the family stand stronger and more functional. When they took power, they started to implement all of their plans one after another. Thus, the first 20 years of the Republic are regarded as a period of time in which the perceptions of the individual, politics, state, religion, laws, tradition, culture, bureaucratic structure, family, and society as a whole generally changed significantly, with new ideas regarding these areas beginning to dominate and new expectations arising. The endeavor to complement the political revolution with a social one was an important feature of the period. For this purpose, regulations regarding the appearance and lifestyles of individuals were implemented. New perceptions and practices regarding the status of women emerged. Gender roles were actively discussed. An approach to solidarity was spread nationwide. Marriage was encouraged. The family institution was strengthened. The family was removed from the private sphere and made into an element of the public sphere. Pronatalist and eugenic population policies were implemented. Regulations and practices regarding work life were made, and women's paid work was encouraged.

The times when radical changes are experienced are the times when opinions about the possible methods for realizing the envisaged regulations are frequently expressed, views on the mechanisms for controlling the disintegration of the social structure are voiced, projects concerning problems are developed, and actual attempts are made regarding what is desired to happen in the future. These times are also when the family institution becomes the center of attention of political power centers due to the society-family relationship. Therefore, issues such as new life and new family came to the fore during the Second Constitutional Era when comprehensive and profound demographic, political, economic, legal and cultural changes had been experienced in

many respects is no coincidence. During this era, the family institution was strongly and intensely referred to as the foundation of society, the most concrete unit of social solidarity, and the source of the morals and values that are described as the mortar of national solidarity. Due to the unique conditions of the period, the family institution was both removed from being an institution shaped under the influence of religion and transformed from being an element of the private sphere to being an element of the public sphere. The Republican administration made an effort to take over this legacy and give it its own influence. While the leaders of the Republic and intellectuals were doing this, they benefited greatly from the experiences of the Constitutional Era, during which their personalities and worldviews had also been shaped. For this reason, the concept of the national family had a great impact on the family policies of the early Republican Era. The efforts to build and protect the national family, which was first voiced by Ziya Gökalp and put into practice by the Unionist government during the Constitutional Era, became the basis for the policies related to the family in the Republican Era.

According to the dominant understanding of family that the civil and military bureaucrats and intellectuals who operated the state apparatus of the period had, the number of marriages and children in particular or the structural characteristics and functioning of the family institution in general were too important to be left to the personal preferences and pleasures of individuals in the early Republican Era. Therefore, the fact that individuals of marriageable age did not marry (preferred to remain single) or chose to divorce easily became an important state and nation problem. Marriage and having many children are one's debt to the homeland, and not getting married or having few children is a betrayal to the homeland and nation, with the related disloyalty and selfishness being negative dimensions of personality. According to the common and dominant understanding of the period, this was because family meant the independence of the country, the power of the state, and the prestige and wealth of the nation. Even more importantly, a child means a soldier who will defend the country, economic production and the resultant wealth, the reputation of the nation, and family. Hence, the number of children in the family has always been considered important. Families were encouraged to have many children. But of equal importance was that these children be healthy and strong. For this purpose, eugenic practices were carried out meticulously. In addition, the health and education of the mother were considered important conditions for a healthy family structure. Within the context of all these, the state was the entity that should solve problems such as being single or getting divorced in order to build a family structure of satisfactory quality and quantity. Therefore, the state took the initiative and carried out efforts to control the process through encouragement and intimidation.

Erken Cumhuriyet Döneminde Nüfus Siyaseti ve Aile

20. yüzyılın ilk çeyreğini kapsayan ve daha çok savaşlarla, katliamlarla, salgın hastalıklarla, derin ve kapsamlı iâşe sorunlarıyla anılan dönem, aynı zamanda yaklaşık iki asrı aşkın süredir devam eden batılılaşma sürecinin de son derece önemli eşikliklerinden birini teşkil etmiştir. Bu dönem, Tanzimat ile devlet politikasına dönüşen batılılaşma çabaları kapsamında olmak üzere toplumsal kurumların yapısal ve işleyiş tarzında radikal değişimlerin en üst düzeyde gerçekleştiği bir zamana karşılık gelmektedir. İki asrı aşkın süredir devam eden batılılaşmanın topyekûn olması gerektiğine inanan Cumhuriyet elitleri, iktidarı ellerine aldıklarında yapacak çok şeyler olduğunun bilgisine sahip olduğu kadar, öngördükleri değişimin projelerine de sahip durumdaydılar. Ancak Cumhuriyet yönetimi demografik felakete uğramış bir toplum devraldı. Toplumun demografik açıdan bir an önce normal yapısına kavuşturulması gerekiyordu. Bu ise özel nüfus politikaları takip etmeyi gerektiriyordu. Yürütülecek nüfus politikalarının öncelikli hedefini ise aile kurumu oluşturması, aile kurumunu güçlü ve işlevsel kılmak için gerekli adımların bir an önce atılması gerekiyordu. Dolayısıyla ilk andan itibaren çabaların yoğunlaştığı alan, aile kurumu oldu.

Erken cumhuriyet döneminde, dönemin devlet aygıtını işleten sivil ve asker bürokratların ve aydınların aileye ilişkin egemen anlayışlarına göre, özelde evlilik ve çocuk sayısı veya genel olarak aile kurumunun yapısal özellikleri ve işleyiş tarzı bireylerin kişisel tercihlerine ve keyiflerine bırakılmayacak kadar önemli bir devlet ve millet konusuydu. Bu nedenle evlilik çağındaki bireylerin evlenmemeleri (bekâr kalmayı tercih etmeleri) veya boşanmaları önlenmesi gereken önemli devlet ve millet sorunu olarak görüldü. Evlilik ve çok çocuk yapmak “vatan borcu”, evlenmemek veya az çocuk yapmak “ihanet”, “vefasızlık” yahut “bencillik” olarak değerlendirildi. Zira dönemin yaygın ve egemen anlayışına göre aile demek ülkenin bağımsızlığı, devletin gücü, milletin itibarı ve zenginliği demekti. Yine dönemin yaygın ve egemen anlayışına göre ailedeki çocuk sayısı normallliğini kaybetmiş demografik yapının sağlıklı hale gelmesinin ve ülkenin geleceğe umutla bakmanın temel şartıydı. Hatta çok daha önemlisi, çocuk demek ülkeyi savunan asker demekti, ekonomik üretim demekti, milletin zenginliği demekti, her şeyden önemlisi de aile demekti. Bu nedenle ailedeki çocuk sayısı çok önemsendi. Çok çocuklu aile yapısı sürekli teşvik edildi, maddi destekler verildi. Fakat çocuğun çok olması yeterli değildi; aynı zamanda sağlıklı, güçlü ve dinamik olması da önemliydi. Bu amaçla o günün Avrupa devletlerinin nüfus politikalarının ortak özelliği olan öjenist uygulamaların takibine karar verildi. Bu kapsamda olmak üzere sadece çocuğun değil, aynı zamanda annenin sağlığı ve eğitimi de sağlıklı aile yapısı için önemli şartlardan biri olarak değerlendirildi. Tüm bunlar bağlamında aile yapısını olması gereken niteliğiyle ve niceliğiyle inşa edecek bir irade olarak; evlenmeme, boşanma gibi “sorunları” çözmesi gereken güç olarak devlet görüldü. Bunun bilincinde olan devlet ise inisiyatif ele aldı, tüm süreci teşvik ve korkutmalarıyla yönetmenin çabasını üstlendi.

Cumhuriyet İdaresinin Devraldığı Demografik Yapı

Cumhuriyet idaresi kapsamlı ve derinlikli manada felakete uğramış bir demografik yapı devraldı. Uğranan demografik felaketi sayısal açıdan ifade edebilmek için savaşlarda kaybedilenlerin sayısı önemlidir. Çünkü asker olanların teşkil ettiği yaş kuşağı demografik yapının en dinamik, üretken kesimini oluşturmaktaydı. Bu açıdan savaş kayıpları sayısal açıdan uğranmış felaketin de ötesinde bir anlam ve öneme sahipti. Örneğin bu felaketin ülke ekonomisi açısından ifade ettiği anlam ve önem, en az can kaybı kadar önemliydi. Nüfusunun %80'i kırsalda yaşayan ülkede, en önemli üretim alanı olan tarımı yürütecek nüfus büyük oranda yok olmuştu. Bu da ülkeyi ekonomik açıdan oldukça zor durumda bırakmıştı. Kayıtlara göre (Erickson, 2001, s. 243) Birinci Dünya Savaşı yıllarında 2 milyon 873 bin erkek seferberliğe katılmış ve cepheye gitmişti. Bunların yaklaşık 800 bini savaşırken veya hastalıktan ölmüştü. Sadece Çanakkale ve Sarıkamış'ta yüzbinlerce asker hayatını kaybetmişti. Fakat genel manada ölümlerin tek sebebi doğrudan savaş değil, aynı zamanda hastalıklar ve yetersiz beslenmeydi. Bu konuda General Harbord'un Türkiye'de gerçekleştirdiği bir geziyi takiben Amerikan Senatosu'na sunduğu resmi rapordaki tespitler dikkat çekicidir. Rapora göre “*Türkiye hastalık ve harplerden nüfusunun yüzde 20'sini kaybetmiş*” (Ulubelen, 1967, s. 212) bir ülke durumundadır.

20. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan demografik felaketi genel hatlarıyla da olsa anlayabilmek için, sürecin Balkanlar ve Trans Kafkasya/Doğu Anadolu boyutu örnek olarak dikkate alınabilir. Konuyu dikkatli ve detaylı bir şekilde araştırmış McCarthy'nin tespitlerine göre 1912-1922 yıllarında Türkiye'nin Doğu vilayetlerinde Ruslar ve Ermeniler tarafından öldürülen Müslümanların sayısı 1.189.132'dir. Anadolu coğrafyasında katledilenlere Trans Kafkasya bölgesinde (Bakü, Gence, Tiflis, Kutaisi, Kars ve Erivan) katledilen 413.000 Müslüman eklendiğinde, söz konusu bölgede sadece Rus ve Ermeniler tarafından katledilen Müslümanların sayısının 1.602.132'ye ulaştığı anlaşılmaktadır (McCarthy, 1995, s. 274). Katledilen Müslümanların yanı sıra, yöredeki Müslüman nüfusun önemli bir bölümü de katliamdan kurtulabilmek için topraklarını terk etmek zorunda kalmış ve mülteci durumuna düşmüştür. Bununla ilgili olarak Tasvir-i Efkâr Gazetesi'nin 11 Mayıs 1919 tarihli nüshasındaki bilgi önemlidir. Haberde, Rus istilasına uğrayan bölgelerden göç edenlerin sayısı 1.604.031 kişi olarak verilmiş ve bunlardan resmi kayıtlara göre 701.166'sının yani %43,7'sinin göç yollarında hayatını kaybettiği ifade edilmiştir (Öğün, 2004, s. 37). Yaşanan felaketin boyutunun göstermesi açısından Kars'ın nüfusunda gerçekleşen değişim ise hem örnek hem de son derece dikkat çekicidir. 1897 yılı itibarıyla 145.582 Müslümanın yaşadığı Kars ilinin nüfusu 1922 yılı sayımlarında 73.959 kişiye düşmüştür. Buna göre bölgedeki Müslüman nüfusun %51'i yok edilmiştir. Bu ise katletme veya göç etmeye zorlama biçiminde gerçekleşmiştir (McCarthy, 1995, s. 273).

Yine konunun önemli bir kaynağı durumumdaki McCarthy'nin araştırma ve tespitlerine göre (1995, s. 184-192) Balkan savaşları (1912-1913), demografik felaketin

bir başka sayfasını oluşturmaktadır. Balkan savaşlarının hemen öncesinde, 1911 yılında Rumeli'deki Müslüman nüfus 2.315.293 kişi olarak tespit edilmişti. Savaş sonrasında ilişkin nüfus ile ilgili olarak Yunan, Bulgar ve Yugoslavya kaynaklı tespitler dikkate alındığında nüfusun 870.114 kişi olarak tespit edildiği görülmektedir. Nüfusun savaş öncesi ve sonrasındaki fark 1.445.179 kişidir. Buna göre nüfusta %62'lik bir azalma gerçekleşmiştir. Türkiye'ye göç edenlerin sayısı 812.771 kişidir. Bu hesaba göre savaş sırasında katledilen Müslüman nüfusun 632.408 kişi olduğu açığa çıkmaktadır. Bu ise bölgedeki savaş öncesi Müslüman nüfusunun %27'sine denk gelmektedir. Konuya ilişkin önemli belgelerden biri 24 Mart 1918 tarihli Meclis-i Âyan toplantısında, dönemin Aşâir ve Muhacirîn Müdüriyet-i Umumiyesi Müdürü Hamdi Bey'in dile getirdiği rakamdır. Hamdi Bey, göç edenlerin sayısının 854.870 olarak tespit edildiğini ifade etmiştir (Meclis-i Ayan, 1918). Hamdi Bey'in dile getirdiği bu rakam önemlidir. Zira bir başka belgede, 2008 yılında ortaya çıkan Talat Paşa'nın Evrâk-ı Metrûkesi adlı eserde (Bardakçı, 2009, s. 35), söz konusu rakam birebir tekrar edilmekte ve göç edenlerin sayısının 854.870 olduğu belirtilmektedir. Bu belge ayrıcalıklı bir öneme sahiptir, çünkü 1916-17 yıllarında Aşâir ve Muhacirîn Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından Talat Paşa'ya takdim edilen ve konuya ilişkin detaylı bilgilerin yer aldığı bir defterden oluşmaktadır.

20. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan demografik felaketlerin Cumhuriyet idaresine yansıyan boyutunu anlayabilmek için 1927 Genel Nüfus Sayımına ait bilgiler (Başvekâlet, 1929) de son derece önemlidir. 1927 yılındaki Türkiye'nin nüfusu 13.648.270' kişidir. Bu nüfusun yaş itibarıyla %50'si (6.824.352 kişi) yakın geçmişteki katliam, ölüm, hastalık ve diğer tüm felaketlere birebir tanık olmuş veya tüm bunları fiilen yaşamış kimselerden oluşmaktadır. 1927 yılının Türkiye'sinde yetişkin yaşa (20-60 yaş) mensup kadınların sayısı 3.592.741 olup, bu nüfusun %30'unu (1.062.916) savaş ve hastalık sebebiyle dul kalmış kadınlar oluşturmaktadır. Buna göre evlilik çağındaki her üç kadından biri duldur. Bunların çok büyük kısmının kocasının savaşta kaybetmiş kadınlar olduğu açıktır. 1927 yılının Türkiye'sindeki dullar cinsiyetlerine göre karşılaştırıldığında kadınların oranının erkeklerin oranının yaklaşık 20 katı olması oldukça önemlidir. Örnek vermek gerekirse; bazı illerdeki dul kadın nüfusun, dul erkek nüfusa oranı şöyledir: Denizli'de 25,8 kat, Burdur'da 21,7 kat, Antalya'da 19,8 kat, Ordu ve Trabzon'da yaklaşık 19 kat, Kütahya ve Rize'de 18,4 kat, İçel'de yaklaşık 18 kat, Muğla'da 17,6 kat, Şebinkarahisar'da yaklaşık 17 kattır. (Köse, 2010, s. 169). Bu da nüfusun doğal dengesinin büyük oranda bozulduğunun önemli göstergelerinden birisidir. Bu durum, ancak, savaşlarda ölümün daha çok erkeklerle ilgili olmasıyla açıklanabilir.

Cumhuriyet İdaresinin Nüfus Siyaseti ve Aile

Erken Cumhuriyet dönemi idaresinin ilgi ve çabalarının merkezinde, rejimi sağlamlaştırmak; siyasal, kültürel, yasal alanlarda peş peşe gerçekleştirilmiş devrimleri

başarılı bir şekilde hayata geçirip yerleşik hale getirmek; ulus inşa etmek gibi konuların yanı sıra çok farklı açılardan çok önemli bulunan nüfus konusu da özel bir yere sahip olmuştur. Zira “*nüfus devletin hakiki sermayesi*” (Hamit Sadi, 1934, s. 36) “*milli sermaye*” (Servetifünun, 10 Ocak 1929, s. 8) olarak görülmekteydi. Buna karşılık savaş ve hastalıklar başta olmak üzere uğradığı farklı felaketler sonucunda doğal yapısı tamamıyla tahrip olmuş ülke nüfusunun mevcut durumu sıhhi açıdan oldukça kötü, nitelik açısından son derece sorunlu ve sayısal açıdan genel güvenlik duygusuna destek olmaktan çok uzaktı. Dolayısıyla nüfus siyaseti gerek sivil ve asker bürokratlar gerekse aydınlar için önemli ve öncelikli bir konu başlığını teşkil ediyordu. Böyle olduğu için de mevcut nüfusun niteliği ve niceliği sorunu, Millî Mücadele yıllarında dahi zihinleri meşgul eden önemli bir sorun olmuştur. Mustafa Kemal’in 1 Mart 1922 günü Meclis’in üçüncü toplanma yılını açış konuşmasında sağlıklı ve üretken bir nüfusun önemine dikkat çekmesi, doğum oranlarını artırmanın ve ölüm oranlarını azaltmanın önemini ifade etmesi (Atatürk, 1997, s.1/236 vd) bir tesadüf değildi. Zira nüfus sorunu önemli ve acil çözüm bekliyordu. Fakat çözüm kolay ve bir anda gerçekleştirilebilecek bir şey değildi. Bu ise sorunun sürekli denebilecek şekilde gündemde kalmasını sağlıyordu. Bu nedenledir ki Mustafa Kemal, 1 Mart 1923 günü Meclis’in dördüncü toplanma yılı açılış konuşmasında da nüfus sorununa değinerek, nüfusu çoğaltmasına katkı sağlamak için yasal düzenlemelerin acilen gerçekleştirilmesi gerektiğini dile getirmiş ve şöyle demiştir: “*Nüfus meselesi bir memleketin en önemli hayatı konularındandır*” (Atatürk, 1997, s. 1/305). Mustafa Kemal, İstanbul gazetecileri ile 16-17 Ocak 1923’te yaptığı söyleşide nüfusun durumu ve artırılması konusunu gündeme getirmiş “*hakikaten memleketin nüfusu şayanı teessüs bir derecededir... Şimdi biz bunu telafi etmek istiyoruz. Telafi etmek için şüphe yok ki herkesçe malum olduğu gibi sıhhi ve içtimai tedbirler almak lazım gelir*” (İnan, 1982, s. 53-54) demiştir. 1 Mart 1924 Meclis açış konuşmasında ise “*Nüfusumuzun muhafaza ve tezyidi gayesini ehemmiyetle nazarı dikkate vaz ederim*” dedikten sonra sözlerini “*Feyyaz ve velut olan Türk Milleti mütemadi ve fenni takayyüdatı sıhhiyeye mazhar olunca Türk vatanını süratle dolduracak ve şenlendirecek kuvvette olduğuna kimsenin şüphesi yoktur*” (Atatürk, 1997, s.1/344 vd.) şeklinde sürdürmüş ve yürütülmesi arzulanın nüfus politikalarının hedefini ifade etmiştir. Konu dahilinde benzer konuşmalarını 1 Kasım 1925 ve 1926 yılı Meclis açılış konuşmalarında da tekrar etmiş, her seferinde “*sağlıklı, genç ve üretken bir nüfus*” (Atatürk, 1997, s.1/355 vd.; Atatürk, 1997, s.1/362 vd.) vurgusu dile getirmiştir. Dönemin tek partisi olan CHP’nin Genel Sekreteri ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ise 9-16 Mayıs 1935’te yapılan dördüncü büyük kurultayında partisinin ve dolayısıyla devletin nüfus ile ilgili görüş ve beklentisini şöyle ifade etmiştir:

En büyük felaket de nüfus kıtlığına uğramaktır. Bizim memlekette nüfus durumu bugün muhtelif sebepler dolayısıyla layık olduğu ve lazım geldiği derecede değildir. Orta Anadolu’nun nüfusu bu memleketin şark ve garp hudutlarının bekçisi gibidir. Her şeyden evvel nüfusumuzun artması lazımdır... Bizim memleketimizin nüfusunun kilometre kareye düşen insan sayısına göre 50 ve

100'e çıkmaması için hiçbir sebep yoktur. En çok nüfusu büyütecek şey yerli halkın çoğalmasındır. Yapılan tecrübelerle göre 25 sene bir yerli halk duble yani iki kat olabilir. 100 sene sonra da dört misli olabilir. Şimdiki nüfusumuzu 18 milyon kabul edersek demek ki 100 sene sonra 60-70 milyon olacaktır ve buna layıktır (CHP, 1935, s., 143-144).

“*Ulusların varlıklarını koruma bahsinde, nüfus meselesi en başta gelen iştir*” (Ulus, 8 Ekim 1935, s.4) anlayışının egemen olduğu o dönemin Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak ise “Çocuk Haftası” münasebetiyle basın mensuplarına yaptığı konuşmada şunları söylemiştir:

Sağlam bir nüfus siyasasının baş işi, çok çocuk yetiştirmek, doğanları büyütmek ve yurttaki ölüm nispetini gittikçe düşürmek için, bütün sağlık ve sosyal kaidelerine uymaktır. Bu amaçla ulusta mesut, temiz ve yüksek seviyeli aile yuvalarının çoğalması, her ferdin ulus ve yurt için bunu bir vesileyle edinmesi gereklidir. Ulusu büyütecek, koruyacak ve yarının ordusunu kuracak olan, ancak bugünün çocuğudur (Kurun, 22 Nisan 1935, s.1).

Demografik durumun hem niteliğiyle hem de niceliğiyle ciddi anlamda sorunlu olması, nüfus siyasetinin diğer birçok soruna göre daha öncelikli olmasını sağlamıştır. Zira “nüfus meselesi ortaya milli bir mesele olarak konmadıkça, milletin iktisadi, siyasi her türlü hareket kabiliyetleri bu meselenin istikametlerine göre tayin edilmedikçe” (Aydemir, 1932, s. 31) hiçbir sorunun çözüme kavuşturulamayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle erken cumhuriyet döneminde hiç vakit kaybetmeden uygulamaya konan ve süreç içerisinde detayları oluşturulan nüfus siyasetinin karakteristik özelliğini pronatalist anlayış teşkil etmiştir. Yani doğum yoluyla nüfusu artırmayı hedefleyen politikalar takip edilmiştir. Bu ise evliliğe ve evli çiftleri çok çocuk yapmaya özendiren, dolayısıyla bekarlığı ve evli çiftlerin az çocuk yapma eğilimlerini olumsuz gören anlayış, tutum ve uygulamaların devlet politikası haline gelmesini gerektirmiştir. Pronatalist siyaset esasen dönem itibarıyla sadece Türkiye ile ilgili bir konu da değildir. Dönem Avrupası’nda pronatalist anlayış egemen durumdaydı. Birinci Dünya Savaşı’nın nüfusun sayısal açıdan azalması şeklinde yol açtığı demografik sorunlar, konu bağlamında sorun yaşayan ülke hükümetlerini pronatalist anlayışın şekillendirdiği nüfus siyasetini takip etmeye zorlamıştır. Bu konuda İtalya ve Almanya’da takip edilen pronatalist nüfus siyasetleri, Türkiye’ye örnek olmaları (Akşam, 11 Ekim, 1933, s. 4) açısından önemlidir. Dönem Türkiye’sinin sivil ve asker bürokratları, aydınları genel anlamda Avrupa ve özellikle de İtalya ve Almanya deneyiminden yararlanmaya özel bir önem göstermişlerdir. Nüfus siyasetinde özellikle iki ülkeye yönelik ilgi tesadüfî olmayıp, daha genel bir ilgiyle irtibatlıdır. Zira bu iki ülkenin 1930’ların Türkiye’si için rejimin şekli ve işleyişi konu ve alanlarında da model olarak görülmüşlerdir (Feroz, 1995, s. 94; Nadi, 1965, s. 16, 17).

Mussolini İtalya’sında “*azami doğum ve asgari ölüm*” ilkesi doğrultusunda uygulanan anne sağlığının kollanması ve korunması, evliliğin ve çok çocuk yapmanın desteklenmesi, evlilik çağındaki bekarların vergilendirilmesi, yediden fazla çocuk

sahibi ailelere vergi muafiyetleri getirilmesi, çok çocuklu ailelerin ödüllendirilmesi, memur alımlarında çocuk sahibi olup-olmamanın temel ölçüt olarak dikkate alınması (Zingali, 1932, s. 3-12) gibi uygulamalar Türkiye’de kabul görmüş ve benzeri uygulamalara geçilmesi yönünde özel çabalar sarf edilmiştir. Yürütülmesi arzulan politikaların kuramsal temelini sağlamlaştırmak ve güçlendirmek için Avrupa’daki ve özellikle İtalya’daki nüfus politikalarını konu edinen kitapların önemli bir kısmı Türkçeye tercüme edilmiştir. Konu dahilinde bir yandan tercüme faaliyetleri yürütülürken, öte yandan nüfus siyasetine ilişkin çokça makale ve kitap yazılmıştır. Bunlar arasında örneğin Mustafa Şekip Tunç’un makalesinde (1932) Türk toplum yapısında çok çocuk yapma eğilimi incelenerek, bu eğilimin çok güçlü olduğuna, bunun ise tercih edilen nüfus politikalarının uygulanmasını kolaylaştıracak bir özellik olduğuna dikkat çekilmiştir. Dönemin yarı resmi dergisi sayılabilecek Kadro Dergisi de nüfus sorununa özel bir ilgi göstermiştir. Kadro’da konuya ilişkin birçok makale yayımlanmıştır. Bunlar arasında İsmail Hüsrev Tekin’in makalesinde (1932) genel anlamda tüm nüfusu, özellikle de anneleri ve çocukları sağlıklı kılabilmenin yolunun modern yaşam tarzını, bilim ve tekniği Anadolu’nun en ücra köşelerine kadar yaygınlaştırmaktan geçtiği dile getirilmiştir. Şevket Süreyya Aydemir (1932) ise Anadolu kadınının doğurgan olduğunu fakat sağlık konusunda devletin üzerine düşeni yapıp anneye yönelik sağlık hizmetlerini artırmanın zorunlu olduğunu ifade etmiştir. Besim Ömer Akalın, kitabında (1939, s. 21) evlilik konusu üzerinde durmuş ve “akraba” yahut “aşağı ırktan” kişilerle gerçekleştirilecek evliliklerin “tıbbi” tehlikelerine dikkat çekmiştir. Ali Esat Birol (1938), devletin hayat kaynağı olan evlenmenin tesadüflere bırakılmayacak kadar önemli olduğunu konu edinmiştir. Hüseyin Avni Göktürk ise “bekar kalmamanın” tehlikesine dikkat çekmiş ve “*Memleketini ve milletini seven Türkler bekâr kalmamalıdır*” ifadelerinde özetlenebilecek bir çağrı gerçekleştirmiştir (1939, s. 23,24).

“*Karanlık devirleri arkada bırakarak şerefli ve aydınlık bir istikbale giden yeni neslin heyecanını beslemek, cemiyetin kanındaki inkılâp unsurlarını ısıtmak*” (Ülkü, 1933, s. 1,2) amacıyla yayınlanan Ülkü Dergisi, nüfus konusunu gündemde tutan önemli yaygın organlarında biridir. Dönemin aydınlarının neredeyse hemfikir oldukları şey, ülkenin geniş coğrafyasına karşılık nüfusun az, sağlıksız ve düşük nitelikli olduğudur. Nüfusu artırmak ise öncelikli konu olarak görülmektedir. Fahrettin Kerim (Gökay)’ın dikkat çektiği üzere “*ruhen ve beden en zinde, yani keyfiyet itibarıyla de yüksek kıymette bir nüfus kesafeti yaratmaya çalışmak inkılâbımızın en sarîh umdelerinden birini teşkil eder*” (Gökay, 1934, s. 206) anlayışının gereğine uygun olarak “*yeni asır tekniği ile cihazlanmış Anadolu’da 16 milyonluk kuvvetli ve cesur bir halk*” (Atay, 1933, s.211) inşa edebilmenin yolları belirlenmeye çalışılmıştır. Bunu sağlayabilmek için dile getirilen tekliflerin ise iki konuda yoğunlaştığı görülmektedir: 1- Doğum oranının artırmak, 2-İç ve dış göç yoluyla hem nüfusu artırmak hem de ekonomik üretimi artırmak. Dergide yer alan yazılara göre “*zorunlu haller dışında*

çocuk düşürmek” “*ihanel*” (Küçük, 1936) anlamına gelmektedir. “*Sağlam bioantropolojik metotlarla üreyen nüfus kütlelerinin fazlası memleketin nüfusu az mıntıklarına bir plan içinde dağıtılmalıdır*” (Kansu, 1934, s. 81). İç göç yoluyla ülke kalkınmasını sağlamak mümkün ve kolay olacaktır. Balkanlardaki Türklerin Anadolu’ya getirilmesiyle de arzulanan nüfus seviyesine ulaşmak mümkün olacaktır (Nayır, 1939).

Dönem aydınları için nüfusun artırılması temel sorundur. Mevcut nüfusun “koca Anadolu’yu” (TBMM, 1927, s. 140) dolduracak miktarda olmadığı bilinmekte, buna bağlı olarak nüfusu artırmak birçok sorunun çözümünü sağlayacak temel ilke olarak kabul edilmektedir. Örneğin Meclis kürsüsünden şu ifadeler işitilmektedir: “*Efendiler; bugün Anadolu nüfusunun önüne bir sıfır dahi konsa arazisi o nüfusu istiap edebilecek vaziyettir. Böyle olduğu halde biz tekessür edemiyoruz [çoğalamıyoruz]. Tekessür etmek için ne yapalım?*” (TBMM, 1927, s. 140). Ardahan Milletvekili Talat Bey’in veya diğerlerinin tarz bu soruları neredeyse hep aynı şekilde cevaplanmıştır: “*Memleketimiz vasi [geniş], fakat nüfusça fakirdir. Türkiye’nin yalnız yükselmesi değil, yaşayabilmesi nüfusunun süratle artmasına merbuttur [bağlıdır]. Binaenaleyh Türkiye pek faal bir nüfus siyaseti takibine mecburdur*” (TBMM, 1926, s. 17). Nüfusun artırmanın en temel yolu olarak ailelerin çok çocuk yapma eğilimi içerisinde olmaları görülmektedir. Dolayısıyla doğum sayısını artırmak gerekmektedir. “*Memlekette çok çocuk doğması*” (Servetifünun, 10 Ocak 1929, s. 8) ve “*çocuk orduları meydana getirmek*” (Akşam, 1 Mayıs 1939, s. 6) gerektiği tartışılmaz bir doğru olarak algılanmaktadır. Sorunu tespit eden ve çözüm yollarını gösterme çabası içerisindeki aydınlar, doğum oranını artırmanın yol ve tekniklerine ilişkin tekliflere de sahiptirler. Bunun bir örneği olarak Cemal Hakkı Selek “*Memlekette nüfus azlığını nasıl artırabiliriz*” diye sormuş ve çözümünü “*dörtten az çocuk, (anne ve babaların) memlekete olan en kutsal ödevlerini yerine getirmemeleri demektir*” diye cevap vererek ifade etmiştir. Çünkü “*Bark (aile) başına yalnız üç çocuk yetiştirilen bir memlekette nüfus yerinde sayar. Çocuklardan ikisi ana ve babanın, üçüncüsü de evlenmeyenlerin bırakacakları boşlukları doldururlar; yalnız bu kadar... Nüfusun artması istenilen bir memlekette her bark 5-6, hiç olmazsa 4 çocukla bezendirilmelidir*”. Ona göre bu kimseler “*görevlerini yapmağa çağrılmalı, yanaşmayanlardan, çocuk sayısı dörtten uzaklaştıkça artan, ağırlaşan bir vergi alınmalıdır*” (Selek, 1935). Hatta “*her Türk’ü evlenmeğe mecbur etme taraftarı*” (Akşam Postası, 30 İkincikanun 1941, s.7) olduğunu ifade edenler bile vardır. Çünkü Türkiye mevcut nüfusunu en kısa zamanda “*üç beş misline*” çıkarmak zorundadır. “*Yoksa ne ekonomik bir genlik [zenginlik] kurulabilir. Ne de dışarıdan gelecek hücumlara karşı koyulabilir*”. Nüfusu artırmanın yolu ise “*doğumları çoğaltmak, doğanları yaşatmak*”tan (Selek, 1935) geçmektedir. Zira “*bütün silahlardan üstün silahımız kalabalığımızdır*” (İsmail Habib, 1936, s. 57) şeklinde düşünülmektedir.

Nüfusu arttırmak ve sağlıklı hale getirmek için 1926’dan itibaren doğrudan ya da dolaylı birçok yasal düzenleme yapılmıştır. Yapılan yasal düzenlemelerin en dikkat

çekenlerini şu şekilde sıralamak mümkündür: 18 Mart 1926 tarih ve 788 sayılı “Memurin Kanununun” 88. Maddesi ile belli sürelerle görev yapmış olan memurların çocuklarına mali istisnalar getirilmiştir. Çocuğun sayısındaki artış, mali istisnalarda da artışa yol açması ilke olarak benimsenmiştir. 12 Haziran 1937 tarihli 3253 sayılı “Çok Çocuklu Hâkimlere Yardım Paraları ile İkramiye Hakkında Kanun” ile bazı meslek gruplarındaki çok çocuklu memurlara mali destek sağlanmıştır. 12 Haziran 1929 tarih ve 1525 sayılı “Şose ve Köprüler Hakkındaki Kanunun” ile 18-60 yaş aralığındaki her erkeğe yol mükellefiyeti getirilmiştir. Getirilen yol mükellefiyeti bedenen çalışmak şeklinde olup, bunu yapmak istemeyenlere mali yaptırım uygulanacaktır (“yol vergisi”). Malûliyeti sabit olan fakirler ve hayatta en az beş çocuğu bulunanlar bu vergiden muaf tutulmuştur. 6 Mayıs 1930 tarih ve 1593 sayılı “Umumi Hıfzıssıhha Kanunu”nun 152. maddesi ile doğumu engelleyici veya çocuğu düşürmeye yardımcı maddelerin ithali yasaklanmıştır. 153 maddede “*Devletin resmî kurumlarında doğum yardımı ücretsizdir*” hükmüne yer verilmiştir. İlgili kanunun 154. maddesinde ise “*Hükûmet ve Belediye tabipleri ile ebeleri, fakır kadınların doğurmasına ücretsiz yardıma mecbur*” oldukları belirtilmiştir. Yine aynı kanunun 3. maddesinin 1, 2, 3, 4 ve 7. bentleri ile 15. maddesinde devletin, doğumu arttırmak ve anne ile çocuk ölümlerini azaltacak tedbirleri almakla yükümlü olduğu açıkça belirtilmiştir. Kanunun 156. maddesinde ise altı veya altıdan daha fazla çocuğu olan kadınlara devletçe nakdi mükâfat verilmesi, isteyenlere nakdi yardım yerine madalya verilmesi hükmü getirilmiştir. Doğumu engelleyici veya çocuğu düşürmeye yönelik girişimlerin yasaklanması, 1 Temmuz 1926 tarih ve 3038 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun bazı maddelerini değiştiren 11 Haziran 1936 tarihli kanunda da yer almıştır. Örneğin 468, 669, 470 ve 471. maddelerinde “*Kendi isteği ve hareketi ile çocuk düşüren ya da başkasına düşürten hamile kadının davranışının, buna yardımcı olanların ve aracı olanların cezalandırılacakları*” hükmü yer almıştır. 27 Nisan 1938 tarihli “Tevzii Arazi Talimatnamesi” ile Hazine’ye geçmiş olan veya Rumların terk ettikleri arazilerin ihtiyaç sahibi çiftçilere dağıtılması için uygulanacak esaslar ifade edilirken, söz konusu dağıtımda çocuk sayısı önemli bir kriter olarak dikkate alınmış, çok çocuklu ailelere daha fazla arazi verilmesi hükmü getirilmiştir.

Aşağıda detaylı olarak ele alınacağı üzere, erken cumhuriyet dönemi nüfus siyaseti, nüfusu artırma, genç nüfusu sağlam, gürbüz ve yavuz kılma (Akalin, 1936) amacına yönelik bir çabayı amaçlamıştır. Bu açıdan evlenme-bekar kalma konuları üzerinde özellikle durulmuş, evlilik çok yönlü yollarla teşvik edilirken, bekarlık kötü görülüş ve hatta bekarlığın dolayısıyla yasaklanması anlamına gelebilecek yasal uygulamalar (Semiz, 2010) üzerinde fikri veya fiili çabalar sarf edilmiştir. Dönem nüfus siyasetinde çocuk sayısı önemli bulunmuş; az çocuk sahibi olmak “cezalandırmayı” gerektirecek bir “kabahat” olarak değerlendirilecek kadar olumsuz bulunurken, karı-kocaların çok çocuk yapmaları ekonomik, yasal, bürokratik teşvik ve ödüllerin konusu kılınmıştır (Kurun, 15 İkincikanun 1937, s.3). Çünkü evlilik-bekarlık, az-çok çocuk, anne-çocuk

sağlığı bireylerin veya ailenin sorumluluğuna bırakılamayacak düzeyde önemde devlet ve millet meselesi olarak görülmüştür (Velidedeoğlu, 1939, s. 15, 16).

Erken Cumhuriyet Döneminde Evlilik ve “Milli Aile”

“Milli aile” İkinci Meşrutiyet dönemi nüfus politikalarının, kadın ve aile anlayışının ürünüdür. İlk kez Ziya Gökalp tarafından dillendirilmiştir. Ziya Gökalp, “Asrî Aile ve Millî Aile” (1917) adlı yazısında, yapısı itibariyle aileyi “asrî” ve “millî” olmak üzere ikiye ayırmıştır. Bu “icadının” temelinde batılılaşmaya ilişkin çekinceleri vardır. Kısmî batılılaşma yanlısı tutumunun gereğine uygun olarak, batılılaşma sürecinde değişmemesi gerekenlerin arasına aile yapısını da almış ve “aslı” özelliklerine göre devam etmesi gerektiğine inandığı “Türk ailesini” “milli aile” olarak isimlendirmiştir. Çünkü o, batılılaşma sürecinde değişmesi gerekenleri “medeniyet”, değişmemesi gerekenleri de “hars” (kültür) başlığı altında toplamış, aileyi “hars” temelinde incelemiş ve değerlendirmiştir. Ona göre Batı toplumlarında yaygın olan aile yapısı Türkiye’ye model olacak nitelikte bir aile yapısı değildir (Gökalp, 1976).

Gökalp, aileyi bireysel faziletlerin oluşup gelişeceği bir okul olarak gördüğü gibi, toplumsal faziletlerin de okulu olarak görmüştür. Ona göre bireyler, hayatlarının ilk yıllarında aile okulunda sevgi ile bağlı olduğu diğer aile bireylerin sıkıntılarını dert edinerek diğerkâmlığı, varlığını borçlu olduğu ana ve babanın fedakârlıkları ve vefakârlıkları üzerinden fedakârlığı ve vefayı, anne ve babasının otoritesi üzerinden otoriteye saygı duymayı ve itaat etmeyi, kardeşleri üzerinden başkalarını kendisiyle aynı düzeyde haklara sahip kişiler olarak görmeyi, anne ve babası sayesinde evlendiği ve çocuğu olduğu zaman kendi çocuklarını sabırla idare etmeyi öğrenirler. Ailedeki bu durumlar ve özellikler, bireylerin hemcinslerinin mihtnetlerine sabretmeyi, mağdur olmaksızın saygı duymayı ve saygılı davranmayı, menfaat gözetmeksizin vefakârlık etmeyi, mırıldanmaksızın meşru yöneticilerine itaat etmeyi, zaaf göstermeksizin adaleti icra ettirmeyi, zorbalık yapmaksızın yönetmeyi öğrenmeyi sağlamış olur (Gökalp, 2006: 846). Tüm bu özellikleri en mükemmel şekliyle sağlaması açısından “Türk ailesi” ideal bir yapının ve özelliklerin toplamıdır. Bu nedenle, Ziya Gökalp, köklü bir geleneğe sahip olduğunu araştırmalarıyla ortaya koymaya çalıştığı “Türk ailesi”ni “milli aile” olarak nitelemiştir. Onun bu görüşü, ideoloğu olduğu İttihat ve Terakki Cemiyetinin mensuplarında kabul görmüş ve iktidarları döneminde “milli aileyi” referans alan politikalar geliştirmeye çalışmışlardır.

Fikri temelleri Ziya Gökalp tarafından atılan ve geleneksel yapıda olduğu gibi dini değil, kültürel temeller üzerinde şekillenen “milli aile”, İttihatçıların önderliğinde ve uygulamalarında kültürün unsurlarından biri ve millî kültürün yükseltilmesi için önemli bir kurum olarak görülmüştür. Çünkü İttihatçılar için siyasi devrimin başarılı olmasını ancak sosyal devrimlerin gerçekleşmesiyle mümkün olabilecektir. Sosyal devrimin

başarısı ise aileye bağlıydı. Bu nedenle evliliği zorlaştıran uygulama ve âdetler değiştirilmeye çalışılmış, evlenmek isteyenlere çeyiz yardımı yapılmaya çalışılmış, hatta kadınların istihdamını öncelikle sorumluluk alanı kabul etmiş olan “Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti” veya “Teshil-i izdivaç ve Teşkil-i Aile İdaresi” gibi kurumsal yapılar üzerinden “milli aileyi” inşa etme ve güçlendirme çabası yürütülmüştür (Koraltürk, 1997, s. 23-25). Kadının toplumdaki konumunun belirlenmesi “milli aile” üzerinden sağlanırken, İttihatçıların aile ve kadına yönelik politikaları, Osmanlı kadın hareketlerinin de temellerini oluşturmuştur (Durakbaşı, 2002, s. 119-121). İttihatçılara göre devrimin başarısı, sosyal devrimler eşliğinde yeni hayatın temel dayanağı olan aile ile mümkün olacaktır. Kadının statüsünün milli aile üzerinden sağlanması, dönem iktidar ideolojisinin ilkelerinden biri olmuştur. Siyasal iktidarı ellerinde tutan İttihatçılar tarafından yürütülen aileye ve kadına yönelik politikalar, Osmanlı feminizminin de oluşmasına zemin hazırlamıştır (Toprak, 1991, s. 443). Önemli bir kısmı İttihat ve Terakki kadroları içinde yetişip kişilik ve dünya görüşlerini oluşturmuş Cumhuriyet dönemi sivil ve asker bürokratları ile aydınları ismen “milli aileyi” dillendirmemiş olsalar da fikren aynı anlayışa sahiptiler. “Türk ailesi”ne özel bir önem atfediyorlar ve onu daha da güçlendirmeyi ideal olarak benimsemişlerdi. Bu itibarla evliliğe yükledikleri özel anlam ve önem oldukça dikkat çekicidir.

Cumhuriyeti kuran bürokratlar ve aydınlar için evlenecek kişilerin toplumun sürekliliğini sağlayacak çocukların anne ve babaları olmaları (Kurun, 15 İkincikanun 1937, s.3), evliliğin bireysel değil neredeyse tamamen toplumsal bir olgu olarak görülmesine (Son Posta, 26 Temmuz 1934; Ulus, 8 Ekim 1935) yol açmıştır. Evlenen kadın ve erkeğin birlikte tesis edecekleri aile, neslin ve devletin hayat kaynağı olarak görülmüştür. Bu ise evlenmeyi veya aileyi şahısların istek ve zevkine (Tiner, 1938, s. 63) bırakılmayacak kadar önemli (Birol, 1938, s. 7-9) bulunmasını sağlamıştır. Doğal olarak bekar kalmak veya boşanmak da bu bağlamda olmak üzere olumsuz anlamlandırılmıştır (Velidedeoğlu, 1939, s.15,16). Dönemin yaygın anlayışına göre çocuk, yurt için “asker”dir (Akalin, 1936, s. 5; Haber, 2 Ağustos 1936, s 6). Hatta bu konu Cumhuriyet rejiminin ve döneminin ayrıcalıklı özelliği olarak ifade edilmiştir (Dora, 1938, s. 45). Kabule göre yeni bir Türk nesli yaratmak ancak “*çocukların ruhlarına nüfuz edip; haleti ruhiyelerini anlamak ve ruhi ihtiyaçlarını müspet tarzda tatmin etmek*” (Malik, 1932, s. 6) ile mümkün olabilir ve bunu ise ancak Cumhuriyet idaresi başarabilmiştir (Çambel, 1929, s. 90; Alaeddin, 1929, s. 12; Sıtkı, 1934, s. 96; Akşam, 1 Mayıs 1939, s. 6). Cumhuriyet idaresi “*milli kadını*” (Behnan, 1926) inşa ettiği gibi “milli aileyi” de inşa etme çabası içerisindedir.

Erken cumhuriyet döneminde hâkim anlayışa göre evlilik bir “vatan borcu”dur (Irmak, 1943, s. 84). Genel kabule göre nüfus azlığının yol açabileceği tehlikeler “*büyük ve korkunçtur*” (Selek, 1935). Bu tehlikenin ne önemli sebebi bekar kalma isteği içerisindeki kişilerdir. Aydınlar tarafından bekarlığı önleyecek çözümler üretilmeye

çalışılmıştır. Bekar kalma isteğine sahip kişileri bir “tarikatın” üyelerine benzeten Reşit Galip, bunlar üzerinden tehlikenin boyutunu göstermeye çalışmış ve “*müritleri gittikçe artan bir tarikat, mensupları yıldan yıla çoğalan bir mezhep haline*” geldiğini ifade etmiştir. Reşit Galip’in naklettiğine göre birçok kişi o şartlarda çözümü “sıhhi mazereti olmıyan bütün devlet ve millet memurları... 40 yaşında en az üç çocuk sahibi olmak mecburiyeti altına sokulmalıdırlar. Aksi takdirde vazife ve memuriyetleri hiçbir tazminat verilmeksizin kendiliğinden nihayete bulmalıdır” hatta “umumi ve mahalli intihaplarda rey nisbeti bekârlığa, evliliğe ve çocuk sayısına göre bir nizama konulmalıdır” (Galip, 1929) şeklinde dile getirdiklerini nakletmiştir. Etem İzzet Benice ise ailelerin çok çocuk yapmalarını sağlamak için bazı uygulamaların devreye konulmasının gerekli bulmaktadır. Bu bağlamda dikkat çekici tekliflerini dillendirmiştir. “*Bizde prensip şu olmalıdır*” diyen Benice’ye göre “*Her çeşit işe en önce çok çocuklu erkekler alınır. Her çeşit işte mükâfat ve ikramiye en önce en çok çocukluya tahsis edilir... Bekârlara hem en sonra hizmet verilir hem de bekârlık vergisi alınır*” (Benice, 1939). Ona göre bu sayede

İzdivaç teşvik edilecektir. Çocuk yapma rağbet görecektir. Çok çocuklu memur veya müstahdem müzayakaya düşmek endişesinden kurtulacaktır. Bekâr adam iş bulma, işe tayin edilme yolunda geriye kalacağı için tahsilini yapar yapmaz evlenecek ve meyvalanacaktır. Bu nizam aynı zamanda aileyi koruyacak, sosyal karakteri kuvvetlendirecek, mesai randımanına yardım edecek, şehirliyi nüfusu çoğaltmaya sevk eyleyecek, bekârlığın cemiyet içinde husule getirdiği bazı mazarratları önliyecektir (Benice, 1939).

Benice tekliflerine, bekarlardan alınan vergilerin çocuklu evlilere yönelik ödüllendirmede kaynak olarak kullanılabileceğini de eklemiştir.

Bekarlığın milletin devamı ve ülkenin bağımsızlığı açısından bireysel “*egoistliğe*” (Uzman, 1939, s.84) dayanan en önemli tehditlerden birisi olarak görülmesi, konuya ilişkin yasal düzenlemelerin gündeme gelmesine yol açmıştır. Bekarlardan özel bir vergi tahsil edilmesini amaçlayan “*Bekarlık vergisi*” ile ilgili teklifler arada bir de olsa uzun bir süre Meclis’in gündemi olmuştur. Bekarlık vergisi yasa teklifi ilk kez 19 Ekim 1920’de Canik (Samsun) Milletvekili Hamdi Bey tarafından Meclise sunulmuştur. Teklifte “*25 yaşını doldurup henüz tehhül etmemiş olan (evlenmemiş) veyahut her ne suretle olursa olsun eşinden boşanarak bekâr kalan erkeklerden vergi alınması*” istenmiştir. Teklif yasalaşmamıştır. Bu sefer benzer bir kanun teklifi Erzurum Milletvekili Salih Efendi tarafından 22 Şubat 1921’de yapılmıştır. Teklifin gerekçesinde savaş ve çeşitli hastalıklardan dolayı Anadolu’da nüfusun sürekli azalmakta olduğu belirtildikten sonra 25 yaşını doldurup da mazeretsiz olarak evlenmeyenlerden vergi alınması istenmiştir. Bu teklif de kanunlaşmamıştır. Konu 1929 yılında tekrar Meclis’in gündemine gelmiştir. Cumhuriyet gazetesinin “*Bekarlık vergisi için Meclise bir layiha verildi*” başlığıyla haberleştiği girişim Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı Bey tarafından gerçekleştirilmiştir. Gazetenin “*Gençler evleniniz! Bekarlardan vergi*

alınacak” diye izah ettiği haber metnine göre Meclis’e sunulan teklif 25-45 yaş grubundaki bekar erkekler ile 25-35 yaş grubundaki bekar kadınların “*kazanç, arazi, müsakkafat (mülk) ve yol vergilerinin bir mislini bekarlık vergisi olarak*” vermekle mükellef tutulmalarını öngörmektedir. Çocuğu olmayan dullar da vergi sorumluluğuna sahip olacaklardır. Öğrenimlerine devam eden kadın ve erkeklerle, engelliler bu sorumluluğun dışındadırlar. Teklifte dikkat çeken husus ise, toplanan verginin yüzde yirmisinin beşten fazla çocuğa sahip ailelere verilmesinin istenmiş olmasıdır (Cumhuriyet, 19 Mart 1929). Teklif, basının ilgisini çekmiş, günlerce gazetelerin gündeminde yer almıştır. Örneğin “Son Saat” gazetesi, o günün ünlü bekarlarının listesini sunarak teklifin yasalaşması durumunda hepsinin vergi vermek sorunda kalacaklarını ifade etmiştir (Son Saat, 20 Mart 1929). “İkdam” gazetesinin haberine göre (9 Mayıs 1929) söz konusu kanun teklifi “*Sihhiye, İktisat ve Maliye vekâletlerinin*” de görüşleri alınarak Maliye encümenince değerlendirilmiş ve sadece Sihhiye Vekâletinin taraftarı olduğu kanun teklifinin “*evlenmeyi vergi ile teşvika icbar etmekte faide bulmadığı*” “*Türkiye’de çocuğun çok olduğu ve daha çok bakım ihtiyacı bulunduğu*” gerekçesiyle kabul edilmemesine karar verilmiştir. Milletvekili Süleyman Sırrı Bey ise amacından vazgeçmemiş ve bazı değişikliklerle söz konusu kanun teklifini 1931, 1940 ve 1944 yıllarında da yenilemiştir, fakat kabul edilmemiştir. Yalnız şu var ki, 1949 yılındaki düzenlemeye bağlı olarak gelir vergisinin bekârlardan %5 fazla alınması kanunlaşmıştır (Semiz, 2010, s. 462).

Evlilik yaşı da erken cumhuriyet dönemi nüfus siyasetinin gündem başlıklarından biri olmuştur. Kadın için 17, erkek için 18 olan evlenme yaşı 15 Haziran 1938 tarihli “Türk Kanunu Medenisinin 88. Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun” ile kadınlar için 15, erkekler için 17 olarak değiştirilmiştir. Kanun teklifi Meclis’te görüşüldüğünde teklifin lehinde ve aleyhinde görüş bildiren birçok milletvekili olmuştur. Teklifi destekleyenlerden birisi Besim Atalay’dır. Kanun teklifini destekleyen ve kabul edilmesini isteyen konuşmasında “*Memleketin genişliği meydandadır. Nüfusu da meydandadır. Türk günden güne türüyor, artıyor. Fakat biz bu artmayı kolaylaştırmak için çalışmalıyız*” derken yürütülmekte olan nüfus politikalarının amacına atıfta bulunmuş ve önemli bulduğu bir tehlikeye dikkat çekmiştir:

Arkadaşlar, herhangi bir kanun hakikî ihtiyaçtan doğarsa o memleketin ruhuna, gidişatına muvafık bir kanun demektir. Ben yer yüzünde bundan daha muvafık bir kanun tasavvur edemiyorum. Çok yerinde bir tedbirdir. Memlekette çıkan kanunların en iyilerindedir. Bu kanun memleketin şeraiti nazarı dikkate alınarak yapılmıştır... İstatistikleri elimize alınız, her vilayette bekar sayısı evli sayısından fazladır. Bu bir felakettir arkadaşlar. Üzerinde çok durulacak bir meseledir. Nüfusa ihtiyacı olan bir memleketin bekarlarının kendi haline bırakılmaması lazımdır. Evlenmeyi kolaylaştırmak için kanunlar yapmak lazımdır (TBMM, 1938, s. 172).

Konya Milletvekili Dr. Osman Şevki Uludağ söz konusu teklife sert ifadelerle karşı çıkanlardan birisidir. Besim Atalay’ın Uludağ’a yönelik sözleri dikkat çekicidir:

Her şey evlenme aleyhine, herkes evlenme aleyhine, memleketteki muzır anasır Türklüğün çoğalması aleyhine her gün propaganda yapılıyor. İşte size çikolatadan çıkan bir kâğıdı okuyorum. ‘Derdin yoksa söyleme; borcun varsa evlenme’. Özetle kanun yerindedir. İhtiyaçtan doğmuştur (TBMM, 1938, s. 172).

Kanun ile ilgili görüşlerini bir doktor sıfatıyla açıklayan Sadi Irmak ise konuya “bilimsel” bir boyut kazandırmıştır:

Kadın 20 yaşından önce evlenirse ortalama 5.5 çocuğu; 20-25 yaşından önce evlenirse 4.1 çocuğu; 30-36 yaş arasında evlenirse 2.7; 35’inden sonra evlenirse sadece 1.3 çocuğu olabilir (Irmak, 1943, s. 80-84).

Kuvvet ve Zenginlik Kaynağı Olarak Aile ve Nüfus

Erken Cumhuriyet döneminde nüfusu artırmak, nüfus siyasetinin temel özelliğini teşkil etmiştir. “*Ulusların varlıklarını koruma bahsinde nüfus meselesi en başta gelen iş*” (Ulus, 8 Ekim 1935, s. 4) olarak görülmüştür. Nüfusun “*çok, tok, şen ve zengin*” (Süreyya, 1932, s. 35) olması hedeflenmiştir. Nüfusu artırmanın yolu olarak da doğum oranlarını artırmak, nüfus siyasetinin temel çözümü olarak görülmüştür. Dönem aydınları için nüfus “*memleketin en hakiki zenginliği ve kuvveti*” (Nadi, 1935) olduğundan “*milli bir davadır*” (Karanakçı, 1939). Yine yaygın kabule göre nüfus ekonomik, askeri ve siyasi güçlere eşit ve hatta üstünde bir güç olarak görülmektedir. Bu nedenle nüfus “*bütün haznelerin, bütün topların, tüfeklerin, bütün zırhların ve tayarelerin topyekûn kuvvetlerin*” (Nadi, 1935) üstünde öneme sahip bulunmaktadır. Dolayısıyla “*hayati bir mesele*” olarak nitelenen nüfusun artırılması “*geniş topraklarımızın müdafaa kudretini arttırılması*” (TBMM, 1934, s. 25) ile eş tutulmaktadır. Zira “*bir millet iki esasa, toprak ve halka (nüfusa) isninat eder*” (Servetifünun, 10 Ocak 1929, s. 8) görüşü temel ilke olarak benimsenmiştir. Az nüfus bağımsızlığı tehlikeye sokacak, hatta işgale uğramakla eş sayılabilecek bir özellik olarak görülmektedir. Nüfusu az olan ülkelerin fiili saldırılara karşı koyamayacağına, “*çabuk çözümlü dağılacığına*” “*tıpkı cılız hayvanların kuvvetlilerine lokma oldukları gibi*” “*nüfusu çok olan uluslara lokma olacaklarına*” (Selek, 1935) inanılmaktadır. Tüm bunlar ise üst düzey yöneticilerin sıklıkla gündemlerine aldıkları konular olmuştur. Örneğin Meclis Başkanı A. Kâzım Bey “Çocuk Bayramı” vesilesiyle 23 Nisan 1933’te yaptığı konuşmada nüfusu arttırmanın önemini dile getirmiş ve gerekçesini de şöyle ifade etmiştir:

Türkiye’nin varlığını korumak, maddi ve manevi kuvvetleri çoğaltmak ancak çocuk meselesine layık olduğu derecede ehemmiyet vermekle mümkündür. Cihan nazarında her millet nüfusunun büyüklüğü nispetinde bir mevki sahibi addolunur. Gerçi Türkiye’nin bugünkü nüfusu hudutlarımızı her nevi saldırıya karşı müdafaa ve verimli arazilerini işlemeğe, iktisadi ihtiyaçlarımızı karşılamağa kâfidir. Fakat onu daha sağlam ve kudretli bir vaziyete getirmek mecburiyetindeyiz. (Hâkimiyeti Milliye, 23 Nisan 1933).

Bu sebeplerle nüfusun artması büyük bir memnuniyetle karşılanmaktadır. 1935 yılındaki genel sayımda ülke nüfusunun 2.540.497 kişi artış kaydetmesi “*memnuniyetle*” karşılanmış (Cumhuriyet, 25 Ekim 1935), ülke nüfusunun %41’inin 0-14 yaş aralığında olması ise övünç sebebi olmuştur. Çünkü bu nüfus “*bize daha müreffeh ve daha büyük bir istikbal müjdelemektedir*” (Fethi, 1939). Böyle olunca evliliklerin ve doğum oranlarının artması sevinç, ölümlerin ve boşanmalar ise hüznün sebebi olarak gömülmektedir (Cumhuriyet, 12 Mart 1933).

“*Dört tarafı siyasi ve iktisadi düşmanlarla mahsur olan kıymetli bir vatanın üstünde*” (Alaeddin, 1929, s. 118) nüfusun ve dolayısıyla ailenin ve çok çocuğa sahip olmanın önemi üzerinde ısrarla durulmuştur. Ancak nüfusu teşkil edecek neslin “*bedeni ve rûhi bakımdan sağlam ve gürbüz*” (Saydam, 1939, s.6) olması da bir o kadar önemsenen konu olmuştur. Bu ise takip edilen nüfus siyasetinin aynı zamanda öjenik nitelikte olmasını sağlamıştır. Öjenik düşünce, Türkiye’de İkinci Meşrutiyet yıllarında ortaya çıkmakla birlikte; öjenik politikaların gündeme gelmesi 1930’lu yıllara rastlamıştır. Örneğin şu görüş bunun bir yansımasıdır:

Çocuk bir milli sermayedir. Nüfus ve sıhhat meselesi Hükümeti Cumhuriyetimizin esaslı bir umdesidir. Memlekette çocuk çok doğmalı, doğanlardan çoğu kalmalı ki nüfus çoğalsın. Sağlam olmalı ki millet kuvvet bulsun, adeleli pazularla iktisadi hayat ileri gitsin... Çok çocuk ve sağlam çocuk lazımdır (Servetifünun, 10 Ocak 1929, s. 8).

Bu siyaset anlayışının izlerini “nüfûsa”, “sağlığa”, “aileye” ve “beden terbiyesi ve spora” ilişkin politikalarda sürmek mümkündür (Eryücel, 2017, s.134).

Refah ve imar ancak sağlam millet ve devletlere nasip olan bir iktisat mükafatıdır. Fakat unutulmamalıdır ki servet de ancak beden ve ruhen sağlıklı bir insanın elde edeceği bir nimettir” (Nasır, 1933, s. 416). “Her ovucuna okkalarla kan akıtarak sahip olduğumuz kurduğumuz aziz vatanın müdafaası, refahı, imarı ve terakkisi için çalışan sağlam kollara ihtiyaç vardır (Uzman, 1939, s. 3,4).

Bu nedenle öjenist yaklaşım bilinçli olarak tercih edilmiştir: “*Nüfusun kemiyetçe ve keyfiyetçe üstün değerlere götürmeyi bir ilmi varlık ödevi olarak çerçevelemenin zamanı gelmiştir. Öjenik bilimini öğrenmemiz ve öğretmemiz bu gayeye ulaştıracaktır: İçinde yaşadığımız bugün için değil, yarınlarımız için*” (Çambel, 1946, s.7). Öjeni “*iyi mahsul*”, ve “*iyi doğma*” (Alantar, 1939, s. 3-4) olarak algılanmaktadır. Bu doğrultuda olmak üzere “müsbet eugenik” ve “menfi eugenik” tarzlarının uygulama birlikteliği önerilmiştir: “*Ana ve babanın istifası ve kusurluların uzaklaştırılması bakımından veraset ile şahıslar üzerinde araştırma yapmak, ikincisi cemiyetin bazı tabakalarını doğuma teşvik etmek, üçüncüsü ise diğer içtimai sınıflarda doğumu tahdit etmek*” (Tokgöz, 1938, s. 7). Kansu ise mevcut nüfusun nitelikli özelliklere sahip olanlarla çoğalabilmesi için irsi hastalığı bulunan veya bulaşıcı hastalık taşıyanların çoğalmasını önlemek gerektiğini, bunun temini için “evlilik öncesi tıbbi muayene” ve “kısırlaştırma” yapılması gerektiği üzerinde durmuştur (Kansu, 1939, s.103-111).

Amaç “yüksek kalitede nüfus yetiştirmek ve bu nüfusu, bedeni ve ruhi bakımdan en mükâmil bir dereceye erdirmek, daha açık bir sözle, sağlam ve gürbüz bir nesilden azâmi randıman almaktır” (Saydam,1939:6). Bu bağlamda şu da dikkat çekicidir: Öjenik anlayış ve uygulamalar “sağlıklı nesiller” anlayışı üzerinden kendisine bir meşruiyet zemini bulmuş, dönemin tüketim ürünlerinin reklamlarında bile varlığını hissettirmiştir. Bu açıdan pirinç unu üreten bir firmanın reklamı dikkat çekicidir (Tan, 3 Şubat 1942, s.4; Son Posta, 2 Şubat 1942, s. 8). Reklamda, pirinç ununu “çocuk yetiştirmeyi vatan borcu bilen anne babalara” destek vermek ve bu sayede “sağlıklı nesiller” yetiştirmeye katkı sağlamak amacıyla üretildiği ifade edilmiştir.

Genel olarak ailenin, özel olarak da çocuğun önemini, dönemin yaygın ve egemen Sosyal Darwinist eğilimleri eşliğinden anlayan Cumhuriyet elitleri evliliğe, anne-baba sağlığına, çocuğun sağlığına ve sayısına büyük önemler atfederlerken, boşanmaya, bekâr kalmaya, az çocuk yapma eğilimine oldukça olumsuz anlamlar yüklemiştir. “Milletini ve memleketini seven Türkler bekar kalmamalı” (Göktürk, 1939, s.23) ve “yurda tümen tümen babayiğit asker” (Akalin, 1939, s. 10) kazandırılmalıdır. “Az çocuk tercih etmek” veya “kürtaj” hiçbir şekilde istenmeyen şeylerdir. Örneğin “çocuk düşürme” başlığı altında ifade edilen kürtaj ve harici müdahaleyle hamileliği sonlandırma büyük bir ihanettir/günahdır: “Çocuk düşüren bir kadın memleketine ihanet, benliğine ihanet, Allah'ına ihanet etmiş olur. Sonunda da yakayı ele verdi mi kimse kurtaramaz. Zindan köşelerinde inilder durur” (Zeki, 1926). Çünkü onlara göre

[Ç]ocuk düşürmek, kadın için bir izzet-i nefis meselesidir. Seciyeli bir kadın çocuğunu düşürmez. Çocuk düşürenler kadınlığın faziletini benimsemeyen, nefisine itimadı olmayan düşkün kadınlardır. Bunlarda ne Allah korkusu ne memleket kaygusu vardır. Bunlara cemiyet arasında yaşamak yakışmaz. Bunlar ya toprağa gömülür veya zindanda çürütülür (Zeki, 1926).

Hâlbuki “bugün Türk kadının önünde bulunduğu ilk iş, harb ve onun müvelledi olan sefalet ve açlık dolayısıyla nüfusumuzda açılan rahneyi telâfi etmektir” (Muhiddin, 1925). “Çocuk, ana ve babasının malı değildir. Bütün bir milletin geleceğidir” (Refik, 1925, s. 4). Çok çocuk yapmaya yönelik teşvikler arasında çok çocuklu ailelerin ödüllendirilmesi de vardır. Farklı kurumlarca düzenlenen yarışmalarla çok çocuklu aileler tespit edilerek hem topluma model aile olarak takdim edilmişler ve nakdi olarak da ödüllendirilmişlerdir. Akşam gazetesinin bir haberi bununla ilgilidir:

23 Nisan bayramı münasebetile İzmir çocuk esirgeme kurumu tarafından çok çocuklu aileler arasında birincilik müsabakası yapılmıştır. Birinciliği Güzelyalıda Çiçek sokağında 7 numaralı evde on bir çocuk babası bahçıvan B. Mustafa, ikinciliği Değirmen dağında Necibefendi sokağında 11 çocuk anası bayan Binnaz, üçüncülüğü de Mumcu kahvesi sokağında gene on bir çocuk babası B. Şevket kazanmıştır. Çocuk esirgeme kurumu, birinci aileye elli, ikinci aileye otuz ve üçüncü aileye yirmi lira mükâfat vermiştir. Kurum, her yıl bu müsabakaları tekrarlayacaktır (Akşam, 28 Nisan 1937).

Çok çocuğa teşvik, dönem gazetelerinin haberlerinde sıklıkla yer alan bir konudur. Çok çocuklu ailelere verilen ödüller sıklıkla duyuru niteliğinde haberleştirilmiştir (Son

Posta, 14 Teşrinisani 1930, s. 4; Türk Dili, 7 Temmuz 1937, s. 2). “Çok çocuk mükemmel çocuk” (Milliyet, 24 Nisan 1932, s. 5) başlıkları atılmış, çok çocuk doğurma yarışmaları düzenlendiğine ilişkin haberler yapılmıştır (Haber, 17 Mart 1936; Son Posta, 28 Nisan 1939, s.6). Ayrıca çok farklı konular dahi çok çocuk yapmaya teşvikin unsuru olarak değerlendirilebilmiştir. Örneğin siyasi haberlerde, habere konu kişinin çocuklarının sayısına detaylı ve genişçe yer verilebilmiştir. Bu açıdan Avustralya Başbakanı ile ilgili haber örnektir. Haberde “*Mister Lyons son günlerde Londra’ya geldi. Kendisi dünyanın en çok çocuklu adamlarından biridir. Mister Lyons’un tam on iki çocuğu vardır ve resimde onu ile birlikte görülmektedir*” (Kurun, 2 Nisan 1935, s. 14) denilmiştir.

Erken cumhuriyet döneminde beden terbiyesi de önemsenen bir konu olmuştur. Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı’nın 1922’de Ali Sami Yen başkanlığında kurulmasıyla Türkiye’de beden terbiyesi ve sporun kurumsal bir yapıya kavuşması mümkün olmuştur. “*Güzel vücutlu, sağlam düşünceli, cesur, vakur, hakkını ve fikrini müdafaa eden, neşeli ve ciddi*” (Kaya, 1941, s.5) nesiller inşa etmek hedeflenmiştir. Bunun temini ise öjenist politikalar kapsamında doğum öncesi ve sonrası fiili müdahale ve ayıklamalara ilaveten beden terbiyesi ile mümkün olabilecektir. “*Türk inkılâbının toplu manalarından biri de, Türk yığınlarının bir yirminci asır milleti ve Türk topraklarının mutlaka bir yirminci haline inkılâp etmesi olduğundan*” beden terbiyesi “*başboş bırakılmasına ihtimal verileme(yecek)*” (Asaf, 1993, s. 3) öneme sahiptir. “*Beden terbiyesi ve spor çalışmalarının başlıca hedefi makine ve motorun karşısına çıkacak nesilleri yaratmak, aktif yurddaş yetiştirmektir*” (Yaman, 1940, s. 13). Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı’nın 28 Eylül-1 Ekim 1926 tarihlerinde yapılan III. Genel Kongresi vesilesiyle Mustafa Kemal’in gönderdiği beyanatta “*Efendiler; gürbüz ve yavuz evlatlar isterim. Bunları yetiştirmek tedbirlerini ve mesûliyetlerini üzerinize almış adamlarsınız. Bu neticeyi göremezsem hakkınızdaki muhabbetim o zaman zâil olur*” (TİCİ, 1926) demiştir. Cumhuriyetin beden terbiyesi ve spor politikası, bu “yeni adamı” yaratmak ve biçimlendirmek üzere kurgulanmıştır. Sporun nüfus siyasetindeki önemi nedeniyle CHP’nin 9 Mayıs 1935’te yapılan 4. Kurultayında onaylanan parti programının 50. maddesinde “*okullarda, devlet kurumlarında, özel kurum ve fabrikalarda bulunanların yaşlarına göre beden eğitimi ile uğraşmak yükümü altına alınacağı*” belirtilmiştir. Beden terbiyesi ve sporun zorunlu bir devlet politikası haline gelmesi ise 1938 yürürlüğe giren 3530 sayılı “Beden Terbiyesi Kanunu”yla gerçekleşmiştir. İzcilik ise bu amacı gerçekleştirmenin araçlarından birisi olarak görülmüştür. Zira izcilik “*memleket gençliğinin kafasını ve kolunu terbiye etmede yardımcı bir mektep*”tir (Nüzhet Baba, 1993, s.38). İzcilik kısa sürede tüm okullarda zorunlu hale getirilmiştir. Selim Sırrı (Tarcan) ve Mehmet Sami (Karayel), “İstanbul İzciler Birliği’ni” kurmuştur. Bu birliğe çok sayıda oymak bağlanmış ve birlik 1926 yılına kadar faaliyette bulunmuştur. 1926 yılında Maarif Vekilliği bir tamimle bütün okullarda izci oymaklarının kurulmasını zorunlu hale getirmiştir. 1927 yılı Cumhuriyet

Bayramı'nda, bütün yurttan gelen izciler bayram törenine katılmıştır. 12 Mayıs 1928 tarihinde ise "Türkiye Gençlik Teşkilatının Türk Vatandaşlarına Hasrı Hakkında Kanunu"nu çıkarılmış, bu kanun ile izcilik hem denetim altına alınmış hem de sistemli bir şekilde yürütülmesi sağlamıştır (Eryücel, 2017, s. 190).

Sonuç

Köklü değişimlerin yaşandığı zamanlar, toplumsal yapıda öngörülen düzenlemelerin gerçekleşebilmesine veya toplumsal yapıda gerçekleşen çözümlerin kontrol edebilmesine ilişkin görüşlerin sıklıkla dile getirildiği, sorunlara veya gerçekleştirileceklerle ait projelerin geliştirildiği, gelecekte olması istenenlerle ilgili fiili girişimlerin uygulamaya konduğu zamanlardır. Bu zamanlar aynı zamanda toplum-aile ilişkisi nedeniyle aile kurumunun siyasal güç odaklarının ilgi merkezi haline geldiği zamanlardır. Bu nedenle, birçok bakımdan kapsamlı ve derinlikli demografik, siyasi, ekonomik, yasal, kültürel değişimlerin yaşandığı İkinci. Meşrutiyet döneminde "yeni hayat" veya "yeni aile" gibi konuların gündeme gelmiş olması bir tesadüf değildir. Bu dönemde aile kurumu oldukça güçlü ve yoğun bir şekilde, toplumun temeli, toplumsal "dayanışmanın" en somut birimi, ulusal dayanışmanın çimentosu olarak nitelenen ahlakın kaynağı olarak gündemde yer almaya başlanmıştır. Dönemin kendi özel şartları gereği aile kurumu hem dinin etkisinde şekillenen bir kurum olmaktan uzaklaştırılmış hem de özel alanın bir unsuru olmaktan kamusal alanın unsuru olmaya dönüştürülmüştür. Cumhuriyet idaresi ise tüm bu mirası devralıp kendi rengini vermenin çabasını yürütmüştür. Cumhuriyet liderleri ve aydınları bunu yaparken kendi kişilik ve dünya görüşlerinin de şekillendiği Meşrutiyet dönemi tecrübelerinden çokça yararlanmışlardır. Bu nedenle erken cumhuriyet döneminin aile politikalarında "milli aile" anlayışının etkisi büyüktür. İlk kez Ziya Gökalp tarafından dillendirilen ve İttihatçı iktidar tarafından Meşrutiyet yıllarında uygulamaya konulan "milli aile"yi inşa yahut koruma çabaları Cumhuriyet döneminde aileye ilişkin politikalara zemin olmuştur.

Erken cumhuriyet döneminde, dönemin devlet aygıtını işleten sivil ve asker bürokratların ve aydınların aileye ilişkin egemen anlayışlarına göre, özelde evlilik ve çocuk sayısı veya genel olarak aile kurumunun yapısal özellikleri ve işleyiş tarzı bireylerin kişisel tercihlerine ve keyiflerine bırakılmayacak kadar önemli devlet ve millet konusudur. Dolayısıyla evlilik çağındaki bireylerin evlenmemeleri (bekâr kalmayı tercih etmeleri) veya boşanmaları da önemli devlet ve millet sorunudur. Evlilik ve çok çocuk yapmak "vatan borcu", evlenmemek veya az çocuk yapmak "ihanet", "vefasızlık" yahut "bencilliktir". Zira dönemin yaygın ve egemen anlayışına göre aile demek ülkenin bağımsızlığı, devletin gücü, milletin itibarı ve zenginliği demektir. Yine dönemin yaygın ve egemen anlayışına göre ailedeki çocuk sayısı normal dengesini kaybetmiş demografik yapının sağlıklı hale gelmesinin ve ülkenin geleceğe umutla bakmasının temel şartıdır. Hatta çok daha önemlisi, çocuk demek ülkeyi savunan asker

demektir, çocuk demek ekonomik üretim demektir, çocuk demek milletin zenginliği demektir, çocuk demek aile demektir. Bu nedenle ailedeki çocuk sayısı hep önemsenmiş ve çok çocukluluk teşvik edilmiş ve desteklenmiştir. Annenin sağlığı ve eğitimi de sağlıklı aile yapısı için önemli şartlardan biri olarak değerlendirilmiştir. Tüm bunlar bağlamında aile yapısını olması gereken niteliğiyle ve niceliğiyle inşa etmek ve evlenmeme, boşanma gibi sorunları çözmesi gereken ise devlettir. Devlet ise inisiyatifini almış teşvik ve korkutularıyla süreci yönetmenin çabasını yürütmüştür.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkısı: Çalışma Konsepti/Tasarımı: C.V., S.V.; Veri Toplama: C.V., S.V.; Veri Analizi /Yorumlama: C.V., S.V.; Yazı Taslağı: C.V., S.V.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi: C.V., S.V.; Son Onay ve Sorumluluk: N C.V., S.V.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of study: C.V., S.V.; Data Acquisition: C.V., S.V.; Data Analysis/Interpretation: C.V., S.V.; Drafting Manuscript: C.V., S.V.; Critical Revision of Manuscript: C.V., S.V.; Final Approval and Accountability: C.V., S.V.

Conflict of Interest: The authors declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/References

- Akalın, B. Ö. (1939). *Türk çocuğunu nasıl yaşatmalı*. Ahmed İhsan Basımevi.
- Alaeddin, İ. (1929). *Ruhiyat ve terbiye: köy muallim mekteplerine mahsus*. Devlet Matbaası.
- Alantar, İ. H. (1939). *Pediyatri köşesinden öjenik*. Kader Matbaası.
- Asaf, B. (1993). Spor telakkimiz. *Ülkü dergisi 1933-1950 Seçilmiş Spor Makaleleri*, (S. Karaküçük, Haz.).
- Atatürk, M. K. (1997). *Atatürk'ün söylev ve demeçleri*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurulu.
- Atay, F. R. (1933). Nüfus sayımı. *Ülkü mecmuası*. 6(33).
- Aydemir, Ş. S. (1932). Çok nüfuslu Anadolu. *Kadro mecmuası*, (5), Mayıs 1932. 34-39.
- Aydın, C. (2016). *Erken cumhuriyet Türkiye'sinde evlilik ve aile* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Bardakçı, M. (2009). *Talat Paşa'nın evrak-ı metrukesi*. Everest yayınları.
- Bashford, A. and Levine, P. (2010). Introduction: Eugenics and the modern world. In A. Bashford & P. Levine (Eds.), *The Oxford Handbook of the history of eugenics*. Oxford University Press.
- Başvekâlet. (1929). *Umumî nüfus tahriri*. Başvekâlet Müdevvenat Matbaası.
- Behnan, E. (1926). Aile kadını, süs kadını. *Türk kadın yolu*. (19). 5-7.
- Benice, E. İ. (1939). Bekârdan kesip evliye vermek. *Cumhuriyet*.
- Biröl, A. E. (1938). *Eugenik tabikatu. Milli Türk tıp kurultayı*. Kader Basımevi.
- Bock, G. (2004). *Avrupa tarihinde kadınlar*. (Z. A. Yılmaz, Çev.). Literatür Yayınları.
- CHP. (1935). *CHP dördüncü büyük kurultayı görüşmeleri tutulgası, 9-16 Mayıs 1935*, Ulus Matbaası.
- Çambel, H. C. (1929). *Yeni Ruh*. Hamit Matbaası.

- Çambel, P. (1946). *Eugenics hakkında düşünceler*. Kader Basımevi
- Dora, Ş. (1938). Yeni rejimde çocuğun ehemmiyeti ve kıymeti, *Uludağ Bursa Halkevi Dergisi*. (18). 45-47.
- Durakbaşı, A. (2002). *Halide Edip Türk modernleşmesi ve feminizm*. İletişim Yayınları.
- Erdal, İ. (2011). Ülkü mecmuasına göre erken cumhuriyet dönemi nüfus politikası (1923–1938). *Ankara üniversitesi Türk inkılâp tarihi enstitüsü Atatürk yolu dergisi*. (48). Güz 2011. 779-791
- Erickson, E. J. (2001). *Ordered to die a history of ottoman army in the first world war*. Greenwood Press.
- Eryücel, E. (2017). *Öjenik siyaset ve Türkiye’de uygulanması (1918-1945)*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Gazi üniversitesi.
- Feroz, A. (1995). *Modern Türkiye’nin oluşumu*. (Y. Alogan, Çev.). Sarmal Yayınları.
- Fethi, R. (1939). Çocuk meselesi. *Cumhuriyet*. 28 Nisan 1939.
- Freeden, M. (1979). Eugenics and progressive thought : A study in ideological affinity. *The historical journal*, 22(3). Online. Retrieved 11.01.2023, from <http://www.istor.org/stable/2638658>
- Galip, R. (1929). Doğum artırma işi. *Cumhuriyet*. 27 Nisan 1929.
- Galton, F. (1904). Eugenics: it’s definition, scope and aims. *The American journal of sociology*. 10(1). Online. Retrieved 11.01.2023, from <http://www.jstor.org/stable/2762125>
- Gökalp, Z. (1917). Asrî aile ve millî aile. *Yeni mecmua*, (20), 381-383.
- Gökalp, Z. (1976). *Türkçülüğün esasları*. (M. Kaplan, Haz.). Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları
- Gökalp, Z., (2006), *Felsefe dersleri*. (A. Utku & E. Erbay, Haz.). Çizgi Kitabevi.
- Gökay, F. K. (1934). Millî nüfus siyasetinde (eugenique) meselesinin mahiyeti. *Ülkü mecmuası*. 3(15). 206-212
- Göktürk, H. A. (1939). *Evlenme birliğinde eşlerin durumu*. CHP Konferanslar Serisi- 4. Recep Ulusoğlu Basımevi.
- Halim, B. (1933). Kadınlar sulh yolunda. *Şehir*: Mayıs 1933.
- Hamit Sadi. (1934). *İktisadi Türkiye*. Ahmet Sait Matbaası.
- Irmak, S. (1943). *Kendimize doğru: memleketimizin bazı meseleleri*. Foto Magazin Basımevi.
- İnan, A. (1982). *Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün 1923 Eskişehir-İzmit konuşmaları*. TTK Yayınları.
- İsmail Habib. (1936). Sayım gününün büyüklüğü. *Nüfus meselesi ve nüfus sayımı hakkında fikirler*. Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü.
- Kansu, Ş. A. (1934). Türk topraklarının adamı. *Ülkü mecmuası*. 4(24), 563-580.
- Kansu, Ş.A. (1939). Öjenik problemleri. *Ülkü Mecmuası*, 12(72), 480-488.
- Karanakçı, S. (1939). Cumhuriyet çocukları. *Cumhuriyet*, 22 Nisan 1939.
- Kaya, Ş. (1941). 3530 sayılı beden terbiyesi kanununun müzakere zabıtları. *Beden terbiyesi mevzuatı*, (N. Ergeneli, N. Tuna, Der.). Aleaaddin Kırıl Basımevi.
- Kerim, F. (1934). Millî nüfus siyasetimizde (eugenique) meselesinin mahiyeti. *Ülkü*. (5). Mayıs 1934.
- Koraltürk, M. (1997). “Millî Aile’ye ilişkin bir belge”, *Toplumsal tarih*, Sayı: 46, 23-25.
- Köse, M. (2010). *1927 Nüfus Sayımı ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Afyonkocatepe Üniversitesi.

- Küçük, N. A. (1936). Çocuk düşürme. *Ülkü mecmuası*. 7(37).
- Malik, H. (1932). *Yaratıcı küçük insan ve kabiliyeti*. Anadolu Maarif Kütüphanesi.
- McCarthy, J. (1995). *Ölüm ve Sürgün*. (B. Umar, Çev.). İnkılap Yayınları.
- Meclis-i Ayan. (1918). *Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi*, Devre. 3, Cilt. 2, İçtima Senesi.4, 41. İnikad. (24 Mart 1334/24 Mart 1918), 2215-2217.
- Muhiddin, N. (1925). Analık vazifeleri- çocuklarımızı nasıl büyütmeliyiz?. *Kadın yolu*. (1). 16 Temmuz 1925.
- Nadi, N. (1965). *Perde aralığından*. Cumhuriyet Yayınları.
- Nadi, Y. (1935). Hakiki kuvvet ve zenginliğimiz olan nüfusumuz artıyor. *Cumhuriyet*, 26 Ekim 1935
- Nasır, Z. (1933). Sıhhat ve iktisat. *Ülkü*, 2(11), 416-418.
- Nayır, Y. N. (1939). Nüfus meselesi karşısında Türkiye. *Ülkü mecmuası*, 14(79).
- Nüzhet Baba. (1993). Beden terbiyesi ve gençlik meselesi izcilik. İçinde S. Karaküçük (Der.), *Ülkü dergisi 1933-1950 seçilmiş spor makaleleri*.
- Öğün, T. (2004). *Unutulmuş bir göç trajedisi vilayat-ı şarkıye mültecileri (1915-1923)*. Babil Yayıncılık.
- Refik, H. (1925). Kadın-valide, *Türk kadın yolu*, (4). 6 Ağustos 1341/ 6 Ağustos 1925.
- Saydam, R. (1939). *Açış Nutku*, Yedinci Ulusal Türk Tıp Kurultayı. Kader Basımevi.
- Selek, C. H. (1935). Memlekette nüfus azlığını nasıl artırabiliriz, *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Mayıs 1935.
- Semiz, Y. (2010). 1923-1950 döneminde Türkiye’de nüfusu artırma gayretleri ve mecburi evlenme kanunu (bekarlık vergisi). *Türkiyat araştırmaları dergisi*, (27), 423-469.
- Sıtkı, A. R. (1934). *İnkılâp psychologiesi*. Kader Basımevi.
- Süreyya, Ş. (1932). Çok nüfuslu Anadolu. *Kadro*, 1(5).
- Şemsi, M. (1933). *Harbin istifai tesirleri ve zabıtlarımızın neslimizin ıslahındaki ehemmiyetleri*. Askeri Matbaa.
- Şenel, A. (1993). *İrk ve ırkçılık düşüncesi*. Bilim ve Sanat Yayınevi.
- Taşcıoğlu, Ö. L. (2017). Birinci dünya harbindeki Türk ve Ermeni kayıplar, Trakya üniversitesi sosyal bilimler dergisi, 19(2), 1-28.
- TBMM. (1934). *TBMM CHF grubu nüfus komisyonu raporu*. Ankara: TBMM Matbaası.
- TBMM. (1938). *TBMM zabıt ceridesi*, devre 5, İçtima Senesi 3, c. 26, 15 Haziran 1938.
- TBMM. (1926). *Zabıt Ceridesi*. Devre II, cilt 24. 91. İçtima. 26.04.1926
- TBMM. (1927). *Zabıt Ceridesi*. Devre II. Cilt 29. 38. İçtima. 26.02.1927
- TBMM. (2013). *Tarihe düşülen notlar-3*, Ankara, TBMM Basımevi.
- TİCİ. (1926). *Üçüncü umumi kongreye takdim edilen merkez-i umumi raporu*. Yeni Gün Matbaası.
- Tiner, Ş. H. (1938). *Eugenik bahsine umumi bir bakış*. Kader Kitapevi.
- Tokgöz, S. K. (1938). *Öjenizm ırk ıslahı*. Sümer Basımevi.
- Toprak, Z. (1991). The Family, Feminism and The State During The Young Turk Period 1908- 1918. *Varia Turcica*, 13(199), 441-452.
- Toprak, Z. (1998). Osmanlı kadınları çalıştırma cemiyeti: kadın askerler ve milli aile. *Tarih ve toplum*, 51, 34-38.

- Tökin, İ. H. (1932). Asya'da nüfus hareketleri. *Kadro mecmuası*. (4), Nisan 1932.
- Tunç, M. Ş. (1932). Nüfus sayımı kalkınma çağı. *Nüfus meselesi ve nüfus sayımı hakkında fikirler*. İstatistik Umum Müdürlüğü Yayını.
- Ulubelen, E. (1967). *İngiliz belgelerinde Türkiye*. Aykaç Kitabevi.
- Uzman, M. O. (1939). *Öjenik: CHP Halk Konferansları Serisi-2*. Recep Ulusoglu Basimevi.
- Ülkü. (1933). Ülkü niçin çıkıyor. *Ülkü mecmuası*. 1(1), 1-2.
- Velidedeoğlu, H. V. (1939). *Evllenme ve boşanma, CHP konferanslar Serisi-1*. Recep Ulusoglu Basimevi.
- Yaman, K (1940). Aktif yurddaş. *Beden terbiyesi ve spor*. (14), 14, Şubat 1940.
- Zeki, C. (1926). Çocuk düşüren veya düşürtenlerin cezası bunlar hakkındaki takibât-ı kanuniye. *Türk kadın yolu*. (19), 15 Eylül 1926.
- Zingali, G. (1932). *Nüfusun kemiyet ve keyfiyeti inkişafı için İtalya'da alınan tedbirler*. (Y. Adil, Çev.). Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü.

